

Список використаних джерел та літератури

1. Бех І. Виховання особистості: сходження до духовності. Київ: Либідь, 2006. 272 с.
2. Державний стандарт початкової освіти: прийнятий 21.02.2018 р. URL : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/87-2018-%D0%BF>. (дата звернення: 10.04.2023).
3. Професійний стандарт за професіями «Вчитель початкових класів закладу загальної середньої освіти», «Вчитель закладу загальної середньої освіти», «Вчитель з початкової освіти (з дипломом молодшого спеціаліста)»: затверджений наказом Міністерства розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України від 23.12.2020 № 2736-20. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v2736915-20>. (дата звернення: 15.04.2023).
4. Савченко О. Я. Сучасний урок у початкових класах: посіб. для вчителя. Київ: Магістр-S, 1997. 256 с.
5. Якименко С. І., Щербак І. В. Підготовка майбутнього вчителя до громадянського виховання учнів початкової школи: монографія. Київ: Видавничий Дім «Слово», 2016. 240 с.

Ліскович Олена,
завідувач кафедри
теорії й методики природничо-математичної освіти
та інформаційних технологій
Миколаївського ОІППО,
кандидат педагогічних наук

Формування громадянської компетентності учнів у контексті викладання фізики

Пріоритетним підходом у сучасній освіті визначено компетентнісний, що передбачає формування в учнів інтегрованих особистісних якостей – компетентностей. Концепція Нової української школи визначає десять ключових компетентностей, необхідних для успішної життєдіяльності людини, серед яких соціальна та громадянська, що передбачають: усі форми поведінки, які потрібні для ефективної та конструктивної участі у громадському житті, в сім'ї, на роботі; уміння працювати з іншими на результат, попереджати і розв'язувати конфлікти, досягати компромісів; повага до закону, дотримання прав людини і підтримка соціокультурного різноманіття [1].

Фізика, як навчальний предмет, має потенціал для формування всіх ключових компетентностей, що конкретизовано в пояснювальній записці до чинної навчальної програми через уміння та ставлення, які є індикаторами сформованості означених компетентностей.

Широкомасштабна агресія росіян проти українського народу актуалізувала питання національно-патріотичного виховання, показала важливу роль громад у розвитку країни, необхідність виховання нового типу громадянина, здатного брати участь у вирішенні суспільно значимих завдань своєї громади та країни. Саме тому проблема формування громадянської компетентності учнів є актуальною, і має бути реалізована в освітньому процесі всіх шкільних предметів.

Сутність громадянської компетентності учня Нової української школи як готовності та здатності особистості активно й ефективно діяти відповідно до демократичних принципів і громадянської позиції, визначає Т. Ремех. У структурі означеної компетентності виокремлено мотиваційний, ціннісний, когнітивний та операційно-поведінковий складники [3].

У своїх наукових розвідках ми використовуємо трикомпонентну структуру компетентності (когнітивний, діяльнісний, особистісний компоненти), яка відповідає структурі очікуваних результатів навчання в чинних програмах [2]. Порівняння цієї структури зі структурою, запропонованою Т. Ремех, дає підстави стверджувати, що вони є схожими, оскільки мотиваційний і ціннісний компоненти першої відповідають особистісному компоненту другої, а операційно-поведінковий компонент – діяльнісному.

Операційно-поведінковий (діяльнісний) компонент компетентності визначається вміннями, що представлені в навчальних програмах. Зокрема, громадянська компетентність в освітньому процесі з фізики формується через уміння:

- займати активну та відповідальну громадянську позицію в учнівському колективі, самоврядуванні школи, серед мешканців селища, мікрорайону тощо;
- активно працювати в групах, розподіляти ролі, оцінювати вклад власний та інших, приймати виважені рішення, які сприятимуть розв'язанню досліджуваної проблеми чи завдання, важливих для даного освітнього середовища, учнівського колективу;
- ефективно співпрацювати в команді над реалізацією навчальних дослідницьких проєктів у галузі «Природознавство», залучаючи родину та іншу спільноту;
- визначати особистісні якості відомих учених-фізиків, що свідчать про їхню громадянську позицію, моральні якості [4].

Особистісний компонент компетентності (мотиваційний, ціннісний) визначено через відповідні ставлення

- усвідомлення себе громадянином України;
- громадянська відповідальність за стан розвитку місцевої громади, країни;
- толерантне ставлення до точки зору іншої особи;
- оцінювання внеску українських та іноземних учених-фізиків і винахідників у суспільний розвиток;
- розуміння відповідальності за використання досягнень фізики для безпеки суспільства [4].

Формування зазначених умінь і ставлень здійснюється в процесі залучення учнів до різних видів навчальної діяльності. У фізиці до таких видів діяльності відносимо: опанування навчального матеріалу, розв'язування задач, виконання різних видів фізичного навчального експерименту і проведення досліджень. Тобто, необхідно з'ясувати, яким має бути зміст навчального матеріалу і форма його подання, зміст задач і способи організації роботи з ними, тематика навчальних проєктів тощо.

Аналіз сутності громадянської компетентності учнів дає підстави стверджувати, що для ефективного її формування на уроках фізики доцільно використовувати додатковий матеріал до занять:

- про українських учених, винахідників, інженерів, їх внесок у розвиток світової науки;
- про локальні проблеми довкілля у громаді, а також районі, області;
- норми законодавства з охорони природи (пояснення їх сутності на основі законів фізики);
- матеріали краєзнавчого змісту про природні (заказники, заповідники, річки, озера, лимани тощо), технічні (підприємства, мости, водосховища тощо), історичні об'єкти.

Для формування громадянської компетентності учнів доцільно використовувати фізичні задачі екологічного, природоохоронного, краєзнавчого, історичного змісту.

Фізичний навчальний експеримент має передбачати:

- відтворення дослідів відомих учених;
- демонстрацію впливу різних чинників на об'єкти довкілля, життєдіяльність живих організмів.

Оскільки до найефективніших методів формування компетентностей учнів відносять метод проєктів, то напрямами досліджень у навчальних проєктах громадянського спрямування можуть бути такі:

- природоохоронна діяльність;
- досягнення науки і техніки, їх вплив на життя та добробут людини;
- вирішення локальних проблем довкілля;
- краєзнавство (природа, техніка, виробництво тощо);
- відомі вчені, винахідники, інженери.

За результатами аналізу навчально-методичного забезпечення викладання фізики з'ясовано, що окремих видань щодо формування громадянської компетентності учнів не виявлено, тому вчитель має самостійно здійснювати відбір додаткового навчального матеріалу та фізичних задач, орієнтуючись сутність означеної компетентності та зміст її компонентів.

Список використаних джерел та літератури

1. Концепція Нової української школи. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/nova-ukrainska-shkola-compressed.pdf> (дата звернення 24.05.2023).
2. Ліскович О. В. Формування предметної і ключових компетентностей учнів основної школи у процесі вивчення електромагнітних явищ: автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.02. Кіровоград, 2014. 20 с.
3. Ремех Т. О. Сутність і структура громадянської компетентності учня нової української школи. *Український педагогічний журнал*. 2018. № 2. С. 34-41. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ukrpj_2018_2_7 (дата звернення 24.05.2023).
4. Фізика. 7–9 класи. Навчальна програма для загальноосвітніх навчальних закладів. 2017.

Левицька Христина,
вихователь
закладу дошкільної освіти №15 «Джерельце»
Кам'янець-Подільської міської ради
Хмельницької області

Громадянська компетентність і демократичне суспільство України: історичний, політичний, ціннісний ракурс

У статті висвітлено аспекти формування громадянської компетентності та демократичного суспільства у дітей дошкільного віку. Проаналізовано сучасний стан формування громадянської компетентності у закладах дошкільної освіти, проведено аналіз чинних нормативних документів, визначено основні напрями та засоби формування громадянської компетентності і демократичного суспільства підростаючого покоління. Наголошено на вагомій потребі використання та впровадження до виховного процесу, засобів культурного та духовного надбання українського народу.

Ключові слова: громадянська компетентність, демократичне суспільство, соціально-громадянська компетентність, національне виховання.

Key words: civic competence, democratic society, socio-civic competence, national education.

Розвиток громадянської компетентності є важливим компонентом розвитку, виховання та навчання дітей дошкільного віку. Виховання сучасного дошкільника – це процес, який ґрунтується на тих реаліях, в яких перебуває теперішнє українське суспільство. Військово-політичні події останніх років, загострили питання необхідності подолання в суспільстві тоталітаристської ідеології минулого, окреслили необхідність пошуку тих засобів, що здатні ефективно, виховувати в дітей почуття власної та національної гідності, відродити основи демократичного суспільства.

В умовах сучасного світу, коли певною мірою стираються кордони між соціально-економічними, культурними ознаками окремих держав, є небезпека втрачання народами національних рис, обезцінення культурної спадщини, традицій, історичної пам'яті. Тому, націлюючи дітей на пізнання та повагу до світової культури, радичій інших народів, ми маємо укріплювати їх національну ідентичність, як основу громадянської компетентності, демократичності, патріотичності майбутнього свідомого громадянина України.

З огляду на те, що Україна перебуває в стані освітніх реформ, у цьому руслі питання формування громадянської компетентності дітей дошкільного віку є досить комплексними, має багато різноманітних аспектів. На законодавчому рівні розроблено та прийнято низку документів: затверджено оновлений Базовий компонент дошкільної освіти, який є